

J I Ř Í K U L K A

ADOLESCENTNÍ OSOBNOST A ESTETICKÉ PREFERENCE V OBLASTI POP MUSIC

Hudební psychologie se dosud orientovala téměř výlučně na hudbu artifi-
ciální¹, zatímco hudbě nonartificiální, zejména pop music se psychologie spíše
vyhýbala. Přitom běžná zkušenost, ale i vědecké výzkumy (např. Karbusický,
1967) upozorňují na to, že pro průměrnou populaci u nás má pop music větší
význam než hudba artifiální, což platí ještě zvýšenou měrou pro mládež.

Jak zdůraznil L. Dorůžka (1978), potřeba teoretického zpracování populární
hudby vystupuje v posledních letech do popředí s mimořádnou naléhavostí.
V průběhu 70. let se otázkami populární hudby zabývala obě naše minister-
stva kultury, která dospěla k závěru, že vědecký výzkum a solidní zpracování
teoretické problematiky populární hudby je nutno podporovat. Zmíněné sta-
novisko vychází z uznání širokého dosahu populární hudby a jejího bezpro-
středního výchovného vlivu. Nelze podceňovat ani psychologický aspekt této
hudby, na řadu jejích psychologických funkcí poukázali L. Dorůžka (1978),
J. Kotek (1980), J. Fukač a I. Poledňák (1981) a jiní.

Hovoříme-li o výchovném vlivu pop music na osobnost mladého člověka, je
jednou z prvních otázek, na něž bychom se měli pokusit odpovědět, jak zá-
visí estetická preference písní pop music na osobnosti posluchače.

I. PROBLÉM

Osobnostní determinaci estetického vnímání se zabývalo mnoho autorů (pře-
hledy viz Valentine 1962, Pickford 1972, Bortz 1978). Většina těchto výzkumů
však byla zaměřena na výtvarné umění. Vlivu osobnosti na hudební vnímání
bylo věnováno mnohem méně prací.

¹ Termíny artifiální a nonartifiální hudby zavedli v naší muzikologii J. Fukač
a I. Poledňák. Zhruba řečeno, tyto termíny označují tzv. vážnou hudbu a hudbu populární
(blíže a přesněji viz Fukač, Poledňák, 1981). U nonartifiální hudby jsou silněji zastou-
peny sociální a psychologické funkce hudby. Populární hudba je pokládána za jeden ze
základních druhů nonartifiální hudby. Termín „pop music“ je převzat z angličtiny a je
možno chápat jej jako synonymum populární hudby.

Jak již bylo konstatováno, většina prací se týkala umělé hudby. Například R. B. Cattell a J. C. Anderson (1953) realizovali rozsáhlý výzkum věnovaný osobnostním determinantám vnímání hudby, na základě jehož výsledků byl vytvořen osobnostní test hudební preference (I. P. A. T. Music Preference Test of Personality). Zmínění autoři předložili 196 zk. o. celkem 120 hudebních ukázek, které byly esteticky ohodnoceny. Pomocí faktorové analýzy získali 11 bipolárních osobnostních faktorů, které se pokusili interpretovat ve vztahu ke známému dotazníku 16 PFQ. Psychologická interpretace extrahovaných faktorů není bohužel příliš přesvědčivá, což platí také o přiřazení hudebních charakteristik různým osobnostním dimenzím (např. faktoru F 7 „Komplexní excentricita“ je přiřazena hudební charakteristika „od pochybností k triumfujícímu smutku“ atp.)

Nicméně hudebně preferenčnímu testu byla věnována další pozornost jak v Americe, tak i v Evropě. Například Ch. Perret-Gentil a R. Naef (1971) se pokusili standardizovat tento test pro švýcarskou populaci. Vcelku je třeba uvedené pokusy hodnotit pozitivně, neboť jejich záměrem je přispět k vysvětlení významného problému, proč různí lidé reagují na různou hudbu odlišně. S metodologickými nedostatky se budou podobné výzkumy potýkat v důsledku extrémní složitosti problému ještě i v budoucnosti. Marxistická metodologie hudebně psychologických výzkumů by se měla především vyvarovat omezeného empirismu, s jakým se setkáváme u Cattellových a Andersonových prací, a dále by se měla snažit co nejvíce objektivizovat výzkumné výsledky a jejich interpretaci. Je ovšem zřejmé, že vytyčené požadavky jsou nesmírně náročné.

Problém vztahu osobnosti a estetického vnímání však byl již nastolen (u nás viz Kuric, Smékal 1979/80) a bude třeba věnovat mu pozornost navzdory metodologickým obtížím, s nimiž se nutně budeme i nadále potýkat. Výzkum, o němž zde referujeme, byl uskutečněn v rámci Brněnského týmu pro psychologii umění a realizoval jej autor ve spolupráci s V. Novákem. Problémovou otázku lze formulovat takto: kterými osobnostními vlastnostmi člověka je podmíněna preference vybraných hudebně estetických a výrazových parametrů?

II. METODA

Odpověď na formulovanou otázku byla v rámci výzkumného šetření ohraňována jednak zkoumaným vzorkem (adolescentní mládež) a použitou metodikou, a jednak výběrem hudebních skladeb a parametrů.

1. Zkoumaný vzorek

Výzkumného šetření se zúčastnilo 39 respondentů ve věku 20 let, z toho 5 mužů a 34 žen, studentů filologických oborů na filozofické fakultě Univerzity J. E. Purkyně.

2. Výzkumný materiál

Bylo použito následujících ukázek moderní populární hudby: Bend in the Water (Gordon Lightfoot), Raining Day People (GL), Cold on the Shoulder (GL), The Soul Is the Rock (GL), Second Hand News (Fleetwood Mac), Dreams

(FM), Never Going Back Again (FM), Don't Stop (FM), Go Your Own Way (FM), Songbird (FM), Your Song (Elton John), Rocket Man (EJ), Elektronický zvukový objekt („hudba sfér“), Daniel (EJ), Saturday Night's Alright (EJ), All We Ever Look for (Kate Bush), Happy Birthday (Stevie Wonder), Piece of My Heart (Janis Joplin), Summertime (JJ), Try (Just a Little Bit Harder, JJ).

3. Výzkumná procedura

Vybrané hudební ukázky byly pomocí ratingu ohodnoceny 6 posuzovateli (J. Brabcová, J. Fukač, V. Chmelařová, J. Kulka, V. Novák a M. Štědroň) v následujících hudebně estetických parametrech: melodická různorodost, melodický rozsah, délka melodie, svébytnost melodie, originalita melodie, zdůrazněnost rytmu, proměnlivost rytmického ztvárnění, rychlost (tempo), dynamická různorodost, expresivnost interpretace, mužský (ženský) hlas, elektrofonické efekty, akustičnost, originalita barvy, durový (mollový) tónorod, jednohlas, ostinátní doprovod a složitost formy.

Všechny tyto i následující parametry byly popsány tak, aby je všichni posuzovatelé chápali shodně. Parametr „akustičnost“ označuje hudební nahrávku, v níž zvuk žádného nástroje nebyl elektrofonicky zpracován a zněl „přirozeně“. Parametr „ostinátní doprovod“ byl zvolen pro označení nahrávky, v níž se v průběhu skladby stále opakuje určitá doprovodná hudební figura. „Expresivností interpretace“ rozumíme emotivně silně zabarvený zpěvní projev interpreta.

Dále byly u hudebních ukázek posuzovány následující esteticko-výrazové parametry, jejichž charakteristika je uvedena vždy v závorce: „aktivnost“ (rychlost, průbojnost, energičnost, vitalita), „pasivnost“ (pomalost, neprůbojnost, adynamičnost, nerozhodnost), „stabilita“ (vyrovnanost, rozvaha, stálost), „labilnost“ (nevyrovnanost, neklid, impulzivita), „dominantnost“ (sebejistota, samostatnost, agresivita), „submisivnost“ (podrobnost, poslušnost, snášenlivost), „racionálnost“ (rozumovost, objektivnost, střízlivost), „smyslovost“ (imaginativnost, intuice, bezprostřednost, subjektivnost), „extravertovanost“ (otevřenost, sdílnost), „introvertovanost“ (uzavřenost, rezervovanost, chladnost navenek).

Shoda posuzovatelů byla poměrně vysoká, i když některé hudebně estetické a esteticko-výrazové parametry mají více subjektivní povahu. Každá píseň byla nakonec charakterizována souborem vybraných parametrů.

Postup při sběru dat byl následující. Zk. o. byly nejprve podrobeny dotazníkovému šetření (osobnostní inventář KUD). Za týden poté byly zk. o. prezentovány hudební ukázky ve výše uvedeném pořadí a jejich úkolem bylo vyjádřit se ke každé skladbě pomocí symbolů ++ (velmi se mi líbí), + (líbí se mi), O (ani tak, ani onak, nevím), — (nelíbí se mi). Zk. o. také vyznačovaly, zda danou nahrávku znají. V naprosté většině byly prezentované ukázky neznámé.

Pro strojové zpracování výsledků bylo nutno nejprve vytvořit 39 tabulek (pro každou zk. o. jednu), v nichž na řádky bylo promítnuto všech 24 posuzovaných hudebních parametrů a ve sloupcích bylo uvedeno všech 20 použitých skladeb spolu s jejich estetickým ohodnocením. Součtem všech pozitivních, neutrálních a negativních preferencí na řádku bylo vytvořeno trichotomické skóre, čímž jsme u každé zk. o. získali přehled o preferovaných hudeb-

ních parametrech. Trichotomické skóre ANO, NE a NEVÍM bylo třeba vytvořit (pro každou zk. o. jednu), v nichž na řádky bylo promítnuto všech 24 posuzovaných hudebních parametrů a ve sloupcích bylo uvedeno všech 20 použitých skladeb spolu s jejich estetickým ohodnocením. Součtem všech pozitivních, neutrálních a negativních preferencí na řádku bylo vytvořeno trichotomické skóre, čímž jsme u každé zk. o. získali přehled o preferovaných hudebních parametrech. Trichotomické skóre ANO, NE a NEVÍM bylo třeba vytvořit pro účely statistického zpracování dat pomocí programu GUHA. Tento program oživil a data na počítači IBM 370/145 zpracoval V. Novák.

Statistické zpracování dat pomocí programu GUHA, jehož prostřednictvím lze automatizovat některé logické a heuristické úkony vědeckého výzkumu (konkrétně pak generování a ověřování výzkumných hypotéz), bylo navrženo našimi matematiky P. Hájkem, T. Havránkem, I. Havlem a M. Chytilém (viz Hájek a kol., 1977). Při zpracování výsledků bylo aplikováno několik statistických testů, které jsou součástí programu GUHA (Fisherův test, Chi-kvadrát, Q-test Yuleův ad.).

III. VÝSLEDKY

Při v našem výzkumu zvoleném počtu 109 proměnných je GUHA schopen generovat několik stovek hypotéz². Ne všechny získané hypotézy jsou stejně zajímavé jakož i užitečné. Do následujícího přehledu je vybráno pouze několik desítek získaných hypotéz. Všechny níže uvedené hypotézy o vztazích mezi danými proměnnými byly potvrzeny na hladině významnosti $\alpha < 0,01$.

Pro lepší orientaci jsou proměnné očíslovány i pojmenovány. Za zvláštní osobnostní proměnné jsou považovány i odpovědi na jedinou otázku inventáře KUD³. Tyto proměnné nazveme „povrchové“. Osobnostní dimenze diagnostikované KUD nazveme „hloubkové“.

Seznam povrchových osobnostních proměnných:

1. tvořivá, originální	15. v práci povrchní
2. náladově ovlivnitelná	16. spokojená
3. nepodrobivá	17. entertainer
4. nerozhodná	18. nesamostatná
5. nemá ráda pravidelnost	19. pořádkumilovná
6. klidná	20. nehovorná
7. družná	21. sebestopasující
8. opatrná	22. nervově labilní
9. jedná plánovitě	23. hájí svá práva
10. samotářská	24. neprůbojná
11. ráda se předvádí	25. má ráda vzruch
12. náladová	26. má sebeovládání
13. dominantní	27. družná
14. unavitelná	28. bezradná

² Toto množství hypotéz může být pro psychologa zvyklého testovat jednu nebo několik hypotéz ohromující. Omezení programu GUHA však spočívá v tom, že tento program je schopen pracovat pouze s dichotomickými proměnnými.

³ Tyto proměnné jsme se pokusili pojmenovat. Název jednotlivých položek KUD je pouze pracovní a případně nevhodné pojmenování by se nemělo stát předmětem diskuse, neboť není věcnou otázkou, jaké pojmenování bylo zvoleno, nýbrž co je jeho obsahem.

29. nedůvěřivá	55. fantasta
30. nespolečenská	56. rigidní
31. odvážná	57. společenská
32. výbušná	58. nesmělá
33. sebejistá	59. důsledná
34. nerozhodná	60. rezervovaná
35. exhibicionistická	61. ráda uplatňuje sílu
36. schopná pružné koncentrace	62. zmatkařka
37. hovorná	63. průbojná
38. nesamostatná	64. rychle unavitelná
39. samotářská	65. estétská
40. uzavřená	66. má sebeovládání
41. čínorodá	67. má smysl pro humor
42. depresivní	68. konformní
43. dominantní	69. cílevědomá
44. málo vitální	70. samotářská
45. náladová	71. čínorodá
46. má sebeovládání	72. citlivá, zranitelná
47. náladově ovlivnitelná	73. pyšná
48. situačně přízpůsobivá	74. pomalá, důkladná
49. rozvážná	75. nedůsledná
50. nedsílná	76. má sebeovládání
51. cílevědomá	77. familiární
52. pesimistická	78. citlivá
53. smělá	79. uvážlivá
54. ústupná	

Seznam hloubkových osobnostních proměnných :

80. nespolečenská	83. dominantní (submisivní)
81. aktivní (pasivní)	84. racionální (smyslová)
82. stabilní (labilní)	85. extravertovaná (introvertovaná)

Seznam hudebně estetických proměnných :

86. melodická různorodost	96. mužský hlas
87. velký melodický rozsah	97. elektrofonické efekty
88. délka melodie	98. akustičnost
89. svěbytnost melodie	99. originalita barvy (sound)
90. originalita melodie	100. durový tónorod
91. zdůrazněný rytmus	101. harmonická různorodost
92. proměnlivost rytmu	102. jednohlas
93. velké tempo, rychlost	103. ostinátní doprovod
94. dynamická různorodost	104. složitost formy
95. expresivnost interpretova hlasu	

Seznam esteticko-výrazových proměnných :

105. „aktivnost“	108. „racionálnost“
106. „stabilnost“	109. „extravertovanost“
107. „dominantnost“	

V další části textu budeme prezentovat zjištěné vztahy mezi vymezenými osobnostními proměnnými a hudebními parametry. Fakt, že například aktivní a dominantní osobnost preferuje hudební skladby s melodickou různorodostí a zdůrazněným rytmem, zapíšeme takto: 81, 83 = 86, 91. Znaménko „minus“ označuje opačnou hodnotu proměnné, např. 84 (racionální), —84 (smyslová). Čísla proměnných uvedená v závorce je možno pojmout do interpretace a syntézy výsledků. Jejich váha je však poněkud nižší.

Přehled vlivů hloubkových osobnostních proměnných na preferenci hudebních parametrů:

1. -82, 83, -84, -85	= -108 (-90, 91, -92, -94, 95, 96, -99, 100, -101, 102, 104, 106)
2. -82, 83, -85	= 102, -108 (-90, -92, -94, 96, -99, -104, 106)
3. 83, -84, -85 (-82)	= 102, -108 (-90, 91, -92, -94, 95, 96, -99, 100, -101, -104, 106)
4. -82, 83 (-84, -85)	= -84, -85 (-90, -92, -94, 95, 96, -99, 100, -101, -104, 106)
5. -82, 83 (-84, -85)	= 95, 102, -108 (-90, 91, -92, -94, 96, -99, 100, -101, -104, 106)
6. -82, 83 (-84)	= 102, 103, 105 (-84, -90, 91, -92, -94, 95, 96, 100, -101, -104, 106, 109)
7. -82, 83 (-84)	= 102, 105, 109 (-86, -90, 91, -92, -94, 95, 96, 100, -101, 103, -104, 106)
8. -82, -84	= -86, 105, 109 (-90, 91, -92, -94, 95, 96, 100, -101, -104, 106)
9. -82, -84	= 91, -101, 106, (-92, -94, 96, 100, -104)
10. -82, 85	= -86, -98, -105 (-89, -92, 93, -94, 96, -99, 100, -101, -104, -107)
11. 83, -85 (-82, -84)	= 91, 102, -108 (-90, -92, -94, 95, 96, -99, 100, -101, -104, 106)
12. 83, -85 (-82, -84)	= 95, 102, -108 (-90, 91, -92, -94, 96, -99, 100, -101, -104, 106)
13. -84, -85 (-82, 83)	= 91, 102, -108 (-90, -92, -94, 95, 96, -99, 100, -101, -104, 106)
14. -84, -85 (-82, 83)	= 95, 102, -108 (-90, 91, -92, -94, 96, -99, 100, -101, -104, 106)

Z přehledu potvrzených hypotéz lze vyvodit, že labilní, dominantně introvertovaná osobnost preferuje hudbu jednohlasou, smyslnou, melodicky a barevně neoriginální, rytmicky a dynamicky nerůznorodou (monotónní) a formálně jednoduchou, vyrovnanou. Ubereme-li z osobnostního vzorce „labilita, dominance, introverze“ dimenzi lability, nic podstatného se nezmění. Výše uvedená charakteristika hudby platí tedy také pro typ dominantního introverta. Přibude-li k osobnostnímu vzorci „LDI“ dimenze smyslovosti, objeví se v charakteristice preferované hudby následující parametry: zdůrazněný rytmus, expresivnost interpretace, durovost a harmonická jednotvárnost. Jak patrně, dimenze smyslovosti determinuje zřejmě preferenci bezprostředně emocionálně působících hudebních ploch (viz zej. zdůraznění rytmu a expresivnost). Velmi podobné charakteristiky preferovaných hudebních parametrů jsme získali pro osobnostní vzorce „labilita, dominance“, „labilita, smyslovost“ a „labilita extraverte“. Pouze labilní extravert se poněkud liší od labilního introverta, a to v preferenci parametrů neakustičnosti, pasivity, rychlého tempa a submisivnosti hudby.

Přehled vlivů povrchových osobnostních proměnných na preferenci hudebních parametrů (Fisherův test):

1. 75	= -108	11. -6, -54	= 105
2. -75	= 108	12. -41, -8	= 105
3. 3, -41	= -108	13. -8, -41	= -108
4. -3, -75	= 108	14. -9, -41	= 105
5. -4, 68	= -106	15. -9, -41	= -108
6. -54, 5	= 105	16. -9, -41	= 109
7. -6, -41	= 105	17. -9, 75	= -108
8. -6, -41	= -108	18. -10, -41	= -108
9. -6, -41	= 109	19. -10, 52	= 109
10. -6, 45	= 105	20, 12, 22	= -108

21. 12, 32	= -108	66. -52, -75	= 108
22. 12, 75	= -108	67. -54, 55	= 105
23. -12, 41	= 108	68. -54, -63	= -108
24. 13, 41	= -105	69. -54, -71	= -108
25. 17, 52	= 109	70. -57, 75	= -108
26. 19, -35	= -109	71. 61, 75	= -108
27. -19, -54	= 105	72. 74, 75	= -108
28. -21, -41	= 105	73. 12	= -86, -108
29. -21, -41	= -100	74. 12	= -99, -108
30. -21, -41	= 109	75. -12	= -91, 108
31. -21, -54	= 105	76. 21	= -100, -109
32. -22, -75	= 108	77. -35	= -93, -107
33. -23, -41	= -108	78. 41	= 100, 108
34. 25, -75	= 108	79. -41	= 105, -108
35. -25, -49	= -108	80. -41	= 105, 109
36. -25, 75	= -108	81. -41	= -108, 109
37. -25, -80	= -108	82. 42	= -86, 105
38. -26, -48	= 109	83. -45	= -100, -109
39. -29, -41	= -108	84. 52	= -86, 109
40. 32, -52	= -109	85. 52	= -90, 109
41. -34, -41	= -108	86. 52	= 91, 106
42. 35, -72	= 109	87. 52	= 91, -107
43. -35, 41	= -109	88. 52	= -92, 109
44. -35, -52	= -109	89. 52	= -94, 109
45. -36, -41	= 105	90. 52	= -99, 109
46. -36, -41	= -108	91. 52	= 100, 109
47. -36, -41	= 109	92. 52	= -101, 109
48. -36, 75	= -108	93. 52	= -104, 109
49. -38, -49	= -108	94. 52	= 106, 109
50. -38, -69	= -108	95. -52	= -87, -109
51. 41, -52	= -109	96. -52	= -91, -105
52. -41, 45	= 105	97. -52	= -91, 106
53. -41, 45	= -108	98. -52	= -91, -107
54. -41, 45	= 109	99. -52	= -91, 108
55. -41, -63	= -108	100. -52	= -91, -109
56. -41, 75	= -108	101. -52	= -99, -109
57. -41, -76	= -108	102. -54	= 87, 105
58. 42, 61	= -108	103. -54	= 89, 105
59. -44, 52	= 109	104. -54	= -97, 105
60. 45, 75	= -108	105. -68	= 86, 106
61. -46, 52	= 109	106. 75	= 95, -108
62. 47, 52	= 109	107. -75	= -87, 108
63. 52, -66	= 104	108. -75	= -87, -109
64. 52, -67	= 109	109. -75	= -103, 108
65. -52, 72	= -109	110. -75	= -105, 108

Z uvedeného přehledu jsou nejzajímavější hypotézy 73—110. Čtenář si je snadno převede do verbálního jazyka. Zvlášť je třeba upozornit na hypotézy 102—105, jejichž obsahem je konstatování, že osoby neústupné a nekonformní preferovaly hudbu melodicky různorodou, s velkým melodickým rozsahem a svěbytnou melodií, hudbu rychlou, průbojnou, energickou, ale vyrovnanou. Psychologický smysl nalezeného vztahu spočívá ve skutečnosti, že takové vlastnosti jako neústupnost a nekonformnost předpokládají u člověka schopnost čelit překážkám, konfliktům a vůbec složitě strukturovaným situacím.

Přehled dalších vlivů povrchových osobnostních proměnných na preferenci hudebních parametrů (Chí kvadrát, Yuleův Q-test):

1. náladová (12) = melodická různorodost, smyslovost

2. náladová (12) = neoriginálnost barvy, smyslovost
3. nenáladová (12) = nezdůrazněný rytmus, racionálnost
4. sebesprosazující = durový tónorod, introvertovanost
5. neexhibicionistická = pomalé tempo, submisivnost
6. čínorodá (41) = mollový tónorod, racionálnost
7. nečínorodá (41) = aktivnost, smyslovost
8. nečínorodá (41) = aktivnost, extravertovanost
9. nečínorodá (41) = smyslovost, extravertovanost
10. depresivní = melodická různorodost, aktivnost
11. nenáladová (45) = durový tónorod, introvertovanost
12. pesimistická = melodická různorodost, extravertovanost
13. pesimistická = neoriginální melodie, extravertovanost
14. pesimistická = zdůrazněný rytmus, stabilitnost
15. pesimistická = zdůrazněný rytmus, submisivnost
16. pesimistická = proměnlivé rytm. ztvárnění, extravertovanost
17. pesimistická = neoriginalita barvy, extravertovanost
18. pesimistická = mollový tónorod, extravertovanost
19. pesimistická = harmonická různorodost, extravertovanost
20. pesimistická = složitá forma, extravertovanost
21. pesimistická = stabilitnost, extravertovanost
22. optimistická = malý melodický rozsah, introvertovanost
23. optimistická = nezdůrazněný rytmus, pasivnost
24. optimistická = nezdůrazněný rytmus, stabilitnost
25. optimistická = nezdůrazněný rytmus, submisivnost
26. optimistická = nezdůrazněný rytmus, racionálnost
27. optimistická = nezdůrazněný rytmus, introvertovanost
28. optimistická = neoriginalita barvy, introvertovanost
29. neústupná = velký melodický rozsah, aktivnost
30. neústupná = elektrofonické efekty, aktivnost
31. nekonformní = melodická různorodost, stabilitnost
32. nedůsledná = expresivnost interpretace, smyslovost,
33. důsledná = malý melodický rozsah, racionálnost,
34. důsledná = malý melodický rozsah, introvertovanost
35. důsledná = ostinátní doprovod, racionálnost
36. důsledná = pasivnost, racionálnost

Pokusme se získané výsledky interpretovat na pozadí následujících předpokladů. Víme, že činnosti člověka jsou zaměřeny na uspokojování jeho potřeb. Fakt, že osobnostní vlastnosti se utváří v rámci činnosti, lze chápat také tak, že tyto vlastnosti jsou na jedné straně projekcí individuálních potřeb a na druhé straně „slouží“ těmto potřebám. Například má-li člověk silnou potřebu žít v dobře uspořádaném prostředí (neboli není-li tolerantní ke komplexnosti prostředí), musí být důsledný, aby uspořádanost svého životního prostředí příliš nenarušil. Důsledný člověk proto nemá rád velké a časté změny, bude asi také konzervativní a poměrně rigidní. Čínorodá osobnost bude zase potřebovat kolem sebe změnu, dominantní osobnost bude vyžadovat od svého okolí, aby se jí podřizovalo atd. Jinými slovy: proč je člověk dominantní? — Protože má silnou potřebu moci, protože potřebuje ovládat jiné. Proč je konzervativní? — Protože nemá rád změny.

U osobnostních vlastností lze očekávat různé zdroje vzniku. Řada z nich, zejména vlastnosti zakotvené více biologicky než sociálně, vyplývá bezprostředně z vlastností CNS. Jiné, a to platí zejména o vlastnostech podmíněných více sociálně, vznikají tak, že nejčastěji aktivované vzorce chování se upevňují v určité osobnostní vlastnosti, např. dominantnost nebo neústupnost.

V minulosti velmi rozšířenou, dodnes však nedostatečně doceněnou teorií estetické preference, byla teorie vcítění (viz Lippsův termín „Einfühlung“,

1914). Tato teorie byla považována za teorii emotivistickou. Lze ji ovšem také interpretovat jako teorii kognitivistickou. Pak poznání neklademe proti prožívání, nýbrž v souladu s ním. Lapidárně řečeno — poznáváme prostřednictvím prožitku. Poznání je prožitek. Kognitivistický výklad teorie vcítění řadí vcítění na pomezí poznávacích a citových procesů. Z hlediska estetické preference můžeme mechanismus vcítění považovat za součást poznávacího základu estetické reakce. Tuto složku estetické preference lze analyzovat pomocí otázky „co tento člověk očekává?“ (— že v estetickém předmětu nalezneme sám sebe). Vedle poznávacího základu estetické preference, který jsme ovšem principem vcítění zdaleka nevyčerpali, je nutno rozlišit základ motivační, jehož součástí jsou emocionální procesy. Motivační základ estetické preference analyzujeme pomocí otázky „co tento člověk potřebuje?“.

Vycházejí ze stručně zde rozvedených předpokladů můžeme hypotézy 1—3 interpretovat pomocí principu vcítění (náladový člověk preferuje melodicky různorodé, imaginativní, smyslové melodie, člověk nenáladový dává přednost racionalisticky projasněné, střídavé melodii). Hypotézy 4, 5 a 10 ponecháme zatím bez interpretace.

Hypotézy 6—9 pomocí principu vcítění nevysvětlíme. Na základě motivačního faktoru lze smysluplnost nalezených preferenčních vztahů vidět ve skutečnosti, že činnost vede ve svých důsledcích ke strukturaci (uspořádání) prostředí a vyžaduje od předmětů, na něž působí, měkkost a poddajnost (viz preference mollového tónorodu). Nečinnost osoby zase preferovala hudbu aktivní, energickou, imaginativní — jako by aktivita hudby nahrazovala jejich vlastní pasivitu.

Hypotézy 12—28 dávají lepší smysl při reformulaci názvů osobnostních proměnných pomocí dotazníku KUD, položky č. 52. Člověk, jenž bývá často unavený a znechucený bez vážného důvodu, potřebuje hudbu melodicky a harmonicky různorodou, hudbu složitějších forem, tedy takovou hudbu, která by jej mohla stimulovat. Na druhé straně „optimista“ preferuje písně s nepřilíh zdůrazněným rytmem, pasivní, vyvážený projev interpreta, poddajnost a racionální uspořádanost (právě díky těmto vlastnostem vlivů prostředí je schopen udržet si svůj optimismus).

Hypotézy 29—31 byly již interpretovány výše. Hypotézy 32—36 lze vysvětlit tak, že důsledný člověk potřebuje řád, nevelké změny, ne příliš velkou komplexnost prostředí právě proto, aby mohl vše dělat důsledně.

IV. ZÁVĚRY

Přestože výsledky našeho hudebně psychologického experimentu mají v důsledku specifického výběrového souboru šetření pouze omezený význam, lze již v této fázi výzkumu osobnostní determinace hudebního vnímání konstatovat některé dílčí závěry.

1. Použití programu GUHA je vhodné u takových výzkumných projektů, kde pracujeme s větším množstvím proměnných, jako např. v našem šetření.

2. Při určitém stupni obezřetnosti je možno pracovat i s behaviorálními („povrchovými“) proměnnými, které jsou programem GUHA strukturovány do nových celků, často odlišných od původních testových seskupení položek (viz např. KUD). V našem výzkumu jsme ovšem této možnosti zatím nevyužili v plné míře.

3. Ve vztahu k preferenci hudebních ukázek jsou diagnostické pouze některé osobnostní vlastnosti. Jeden hudební parametr je preferován pouze jednou osobnostní vlastností spíše zřídka. Nesrovnatelně častěji se setkáváme se vztahy mezi různými osobnostními vzorci a konstelacemi hudebních parametrů.

4. Osobnostní determinace estetických preferencí lze vysvětlovat pomocí dvou principů — vcítění a motivace (viz výše). Poznávací (co očekává?) a motivační (co potřebuje?) základ estetické preference se uplatňují současně. Někdy je však vhodnější interpretovat daný výsledek na základě jednoho principu, jindy na základě druhého principu. Volba daného interpretačního principu je zatím čistě empirická.

5. V dalším výzkumu bude užitečné formulovat problémovou otázku obecně dvojím způsobem: jaké hudební ukázky bude preferovat daná osobnost a jaké typy osobnosti budou preferovat danou ukázkou? Na obě otázky lze odpovědět pomocí programu GUHA.

LITERATURA

- Bortz, J.: Psychologische Ästhetikforschung — Bestandsaufnahme und Kritik. Psych. Beiträge, 1978, 4, 481—508.
- Cattell, R. B., Anderson, J. C.: The I. P. A. T. Music Preference Test of Personality, Champaign, Illinois 1953.
- Dorůžka, L.: Populární hudba — priemysel, obchod, umenie. Bratislava 1978.
- Fukač, J., Poledňák, I.: Hudba a její pojmoslovný systém. Praha 1981.
- Hájek, P., Havel, I., Havránek, T., Chytil, M., Rauch, J., Renc, Z.: Metoda GUHA. České Budějovice, Dům techniky ČSVTS, 1977.
- Karbusický, V.: Sociální faktory estetického vnímání. Estetika, 1967, 3, 193—230.
- Kotek, J.: Populární hudba. In: Matzner, Poledňák, Wasserberger a kol., Praha 1980, str. 312.
- Kuric, J., Smékal, V.: Osobnostní a vývojové determinanty estetického vnímání. Sb. prací FF BU, I 14/15, 1979/80, 39—74.
- Lipps, Th.: Ästhetik. Leipzig—Hamburg, 1914.
- Matzner, A., Poledňák, I., Wasserberger, I. a kol.: Encyklopedie jazzu a moderní populární hudby, část věcná, Praha 1980.
- Perrret-Gentil, Ch., Naef, R.: Musik und Persönlichkeit. Eine Eichung des IPAT-Music-Preference-Tests an Schweizer Studenten. Zeitschrift Präventiv-Medizin, Revue de Médecine preventive, Vol. 16, Fasc. 5, 1971, 393—405.
- Pickford, R. W.: Psychology and Visual Aesthetics. London 1972.
- Valentine, C. W.: The experimental psychology of beauty. London 1962.

ЛИЧНОСТЬ МОЛОДОГО ЧЕЛОВЕКА И ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ПРЕДПОЧИТАНИЯ В ПОПУЛЯРНОЙ МУЗЫКЕ

В эксперименте участвовало 39 студентов философского факультета. Их задачей было выбрать песни популярной музыки, которые им нравятся. Групповые результаты интерпретированы на фоне личностных особенностей. Для статистического анализа использована программа ГУНА.

ADOLESCENT PERSONALITY AND AESTHETIC PREFERENCES IN POP MUSIC

Thirty-nine students of the Philosophical Faculty were tested in an aesthetic preference situation. Group preferences of pop songs were statistically analyzed and interpreted. The GUHA program was used. The results are explained in relation to the personality traits of the probants.